

TÜRKÇE VE ALMANCADAKİ ATASÖZLERİ VE DEYİMLERDE DİLSEL VE SOSYAL BAĞLAMDA KADINA BAKIŞ

Ceyda YALÇIN¹

ÖZET

Bu çalışmada öncelikle Türkçe ve Almancadaki deyim ve atasözleri taranarak, her iki dilde de kadınlarla ilgili ifadeler tespit edilmiştir. Daha sonra bu atasözü ve deyimlerde kadın toplumsal rolleri açısından incelenmiştir. Birey olarak, eş olarak, karşı cins olarak ve anne olarak kadının rolleri farklı kategorilerde ele alınmıştır. İki farklı kültürün kadına bakış açısı ve bu bakışın dildeki yansımaları karşılaştırılmıştır. Atasözleri ve deyimlerden hareketle kadının toplumdaki konumu ve anlamı incelenmiştir. Çalışmada hem yapısal hem anlamsal olarak Türkçe ve Almancada az sayıda deyim ve atasözü benzerlik göstermektedir. Ancak kadının toplumdaki yeri ve görevi açısından bakıldığında, hem Almanca hem de Türkçede kadına yönelik çok fazla olumsuz söylem olduğu tespit edilmiştir. Bu olumsuz ifadeler daha çok kadının eş ve karşı cins olarak yer aldığı atasözleri ve deyimlerdedir. Sonuç olarak çalışmada farklı yaşam biçimlerine sahip iki kültürün kadına bakış açısında benzer tarafların olduğu ve bunun dile, atasözü ve deyimlere yansıdığı gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, deyim, Türkçe, Almanca, kadın.

AN APPROACH TOWARD WOMAN IN TURKISH AND GERMAN PROVERBS AND IDIOMS IN LINGUISTIC AND SOCIAL ASPECT

ABSTRACT

In this study, first the idioms and proverbs in Turkish and German were searched and the phrases related to women in both languages have been identified. Then, in this proverbs and idioms, women were examined in terms of their social roles. Womens role as an individual, as a spouse, as an opposite sex and as a mother, in different categories were discussed. The perspective of two different cultures towards woman and the reflections of this view in the language were compared. Based on proverbs and idioms, the position and meaning of women in society were examined. In the study, a small number of idioms and proverbs are both structurally and semantically similar in Turkish and German. However, in terms of the position and duty of women in society, there are too many negative discourses on women in both German and Turkish. These negative expressions are mostly in the proverbs and idioms where the woman are the spouse and the opposite sex. In conclusion, in the study, it was shown that there are similar parties in the perspective of two cultures with different lifestyles towards woman and this is reflected in language, proverb and idioms.

Keywords: Proverb, idiom, Turkish, German, woman.

¹ Arş. Gör. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi ABD,
e-posta: ceydayalcin55@gmail.com

1. GİRİŞ

Bir toplumun bünyesinde ortaya çıkan ve kalıplaşan atasözleri ve deyimler o toplumun yaşam biçimi hakkında bilgi veren, toplumsal davranış biçimlerini yansıtan olgulardır. Toplumların yaşam biçimi ve gelenekleri bu söz öbeklerinin oluşmasında temel etkindir. Başka bir ifadeyle atasözleri ve deyimler, dil ve kültürü yansıtan önemli yapıtaşlarıdır.

Bireyin bir düşünceyi veya bir olayı değerlendirme yaklaşımı, ona öğretilen düşünce şemalarıyla olmaktadır. Bu düşünce şemaları eğitimle ya da sözlü ifadelerle dilden dile aktarılmaktadır. Kalıplaşmış sözler bu bağlamda düşünce şemalarını en çok etkileyen faktörler arasındadır. Her milletin kendine özgü bir düşünce biçimi bulunmakta ve düşünceler, sosyal eğitim ve tutumlar eşliğinde şekillenmektedir (Batur, 2011:579). Bu kalıplaşmış ifadelere bakıldığında, kadına ve erkeğe karşı kullanılan dilin de farklı olduğu görülür. Kullanılan dil, bir cinsi daha önemsiz ve zayıf gösterebilir ya da bu cinsi dışlayabilir. Düşüncelerini değersizleştirir ya da toplumdaki yerlerini önemsizleştirir. Cinsiyete dayalı bazı toplumsal basmakalıp örnekler oluşturur (akt. Alagözlü, 2009:38). Toplumda kalıplaşarak yerleşen kadınla ilgili bu tarz söylemler, önce düşünceye sonra da davranışa dönüşebilmektedir. Bu ifadeler, zamanla toplumda belirli bir bakış açısı oluşturarak kadın ile erkek arasında cinsiyet ayrımına yol açabilmekte, kadının sosyal ve ekonomik alanlarda adaletsizliğe uğramasına ve hatta kadının şiddet görmesinde bile bir etken olabilmektedir.

Bu bağlamda çalışmada, Türk ve Alman kültüründe “kadın” ve “kız” kavramlarıyla ilgili tespit edilen tüm atasözü ve deyimler çeşitli başlıklar halinde incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu başlıklar; kadını birey olarak ele alan ve onun bireysel özelliklerine vurgu yapan atasözü ve deyimler, kadının eş ve karşı cins olarak ele alındığı atasözleri ve deyimler ve kadının anne kimliğinin vurgulandığı atasözleri ve deyimler şeklinde kategorize edilmiştir. Karşılaştırma bu başlıklar altında, Almanca ve Türkçede kadın kavramının geçtiği atasözleri ve deyimler çerçevesinde yapılmıştır. Bu iki ayrı kimliğe sahip toplumda kadının sosyolojik konumu, nasıl algılandığı ve kadına yönelik bakış açısı, atasözü ve deyimler yardımıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Atasözleri ve Deyimlerin Dil ve Toplumdaki Yansımaları

Atasözleri ve deyimler uzun yaşantılar sonucu oluşmuş, derin ve anlamlı sözlerdir. Bu sözlerin aynı zamanda genelleme özelliği de vardır (Aksan 2003:36; Aksoy 1989:37; Köklügiller,1983:3; Özdemir, 2001:5). Sözlerin, uzun yaşantı sonucu oluşmuş olması toplumun yaşam biçimi ve düşünce dünyasının analiz edilmesinde de önemli birer veri kaynağı oluşturur. Bu sözlerde yaşamın her alanıyla ilgili söylenmiş sözler mevcuttur (Brook, 1981:16). Zihin ve düşünce kalıplaşmış sözlerden etkilenmektedir. Çünkü her insan yaşadığı toplumun söz dağarcığından beslenir. Başka bir ifadeyle atasözlerini ve deyimleri anlamak toplumu ve kültürü anlamakla eşdeğerdir (Egede, 2007:607; Friedman, 2006:353). Bu açıdan bakıldığında atasözleri ve deyimler toplumun aynasıdır ve geniş bir kesime mal olmuş söz öbekleridir. Atasözleri ve deyimler arasından “kadın” ile ilgili olan sözlere bakıldığında, aynı şekilde ait oldukları toplumu yansıttıkları açıkça görülmektedir. Sosyal yaşamda var olan kadına yönelik ayrımcılık dile de yansımıştır. Eskiden beri var olan bu bakış açısı bugünlerde törpülenmeye çalışılsa da, yıllardır yer etmiş olumsuz kalıp ifadelerin değişimi zor olmakta ve bazı zihinlerin

kadına yönelik davranış biçimini şekillendirebilmektedir. Atasözlerinde anlam dolaysız yoldan verilir, deyimlerde ise anlam mecaz yoluyla iletilmek istenir.

Kadınlar, birçok ülkenin deyim ve atasözlerinde genelde erkeğe göre arka planda kalmış ve olumsuz yönleriyle verilmeye çalışılmıştır (Forti, 2007:93). Türk ve Alman toplumunda da aynı durum söz konusudur. Birbirinden farklı iki yapıya sahip bu kültürlerin kadına bakış açısında küçümseyici ifadeler yer aldığı görülmektedir. İki kültürün kalıplaşmış söz öbekleri, kadına yönelik olumsuz ifadeler içermektedir. Bu söz öbeklerinde kadın erkekle eşit görülmeyen ve ikinci planda yer alan bir konumdadır. Farklı yaşam biçimlerine sahip olmalarına rağmen iki kültürün kadına bakış açıları benzerliklerin olması ve bu durumun dile yansımış olması dikkat çekicidir.

Kalıplaşmış sözlerde kadın bazen dikkat edilmesi gereken birisi, bazen acizliği ifade eden bir varlık, bazen de yaşamı anlamlandıran kutsal biri olarak ele alınmıştır. Atasözleri ve deyimlerde kadının nasıl algılanması gerektiği konusunda kalıp düşünceler ve öneriler yer almaktadır. Sözlerin içeriğinde vurgulanan nokta dikkat çekici niteliktedir. Çünkü kimi atasözü ve deyimde kadın, hile ve güvensizliğin göstergesi, kimisinde kötülüğün kaynağı, bazen de sevginin ve sadakatin sembolü konumundadır (Akt. Batur, 2011:578). Kalıplaşmış bu sözler toplumda kabul görmüş ve içselleştirilmiştir. Toplumun kabulleri, bireyin kabulleri durumuna gelmeye başlamıştır. Bireyin üzerindeki toplumsal baskı, onun düşünme biçimini de etkilemiştir (Cüceloğlu, 1996:532).

Son yıllarda kadınla ilgili duyarlılık artırılmaya çalışılmaktadır. Bilim adamı yerine ilim insanı gibi ifadeler kullanılmaya başlanmıştır. Daha tarafsız bir bakış açısı topluma kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bunda kadının toplumda değişmeye başlayan rolleri de etkilidir. Koç (2002:105) da bunu destekler niteliktedir:

“Günümüzde ise kadın, özellikle iş hayatında olması dolayısıyla daha göz önündedir. Hatta feminizm gibi kadın hareketleri bu durumu biraz da mücadele havası içinde keskinleştirmektedir. Zaten büyük çapta erkek egemenliğine dayalı bir toplumda, eğitim seviyesini de hesaba katarsak böyle bir sonuç kaçınılmazdır”.

Hep var olan ama özellikle son yıllarda arttığı görülen veya internet aracılığıyla duyurulması daha kolay hale gelen kadına yönelik her türlü şiddet olaylarının, kuşkusuz bireyin eğitimiyle, yetiştiği aile ortamıyla ve toplum yapısıyla doğrudan ilişkisi vardır. Bireyin çocukluğundan yetişkinliğine kadar geçen sürede edindiği tecrübeler ve duyduğu ifadeler onun öz benliğinin oluşmasında etkilidir. Bu nedenle dilin ve dilde var olan kalıplaşmış ifadelerin, kişinin kadına yönelik bakış açısını da şekillendirebileceği açıktır.

3. Türkçede ve Almancada Kadının Bireysel Özelliklerini Betimleyen Atasözleri

Türkçede kadının olumsuz yönlerinin olduğunu belirten birçok atasözü vardır. Bazı atasözlerinde kadın erkekle karşılaştırılıp olumsuz olarak nitelendirilmekte, bazılarında ise direkt kadının toplumdaki varlığının bazen tehlikeli, bazen de gereksiz olduğundan bahsedilmektedir. Toplumsal roller açısından bakıldığında kadın kimi zaman eş, kimi zaman karşı cins, kimi zaman anne olarak farklı görevlerde yer alır. Kadının genel olarak erkeklerle kıyaslandığı, onların bireysel özelliklerine vurgu yapılan atasözleri vardır. Bunlar daha çok kız

çocuğu olarak dünyaya gelmenin ve kadın olmanın olumsuz ve tehlikeli olduğunu anlatan atasözleridir. “*Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün*”, sözünde kız çocuğu doğurmanın üzülecek bir durum olduğu ifade edilir. “*Kızın mı var, derdin var*”, “*Kızın var, sızın var*” atasözlerinde ise kız çocuğu sahip olmanın üzüntü veren bir durum olduğu ve kişiye dertler açacağından yakınılır. “*Oğlan büyür koç olur, kız büyür hiç olur*”, “*Oğlanı her karı doğuramaz, er karı doğurur*” ifadelerinde de kız ve erkek çocuğu arasında yapılan cinsiyet ayrımcılığı açıkça görülmektedir. Burada erkeğin daha üstün gösterilmeye çalışıldığı bir söylem söz konusudur. “*Kadın akli gâh uzalır, gâh kısılır*”, “*Kadının saçı uzun, akli kısadır*” söz öbekleriyle kadının doğru düşünmeden yoksun, akıllı davranmayan bir yapıya sahip olduğu ifade edilmektedir. “*Kızını dövmeyen dizini döver*” söz öbeği ile kız çocuğunun dövülmesi gerektiği, dövülmediği takdirde kişiye başka sıkıntılar oluşturabileceği vurgulanır. “*Kadın şeytana pabucunu ters giydirir*”, “*Kadın erkeğin şeytanıdır*” atasözlerine bakıldığında kadının çok tehlikeli bir varlık olduğu ve erkeği yoldan çıkardığı iddia edilir. “*Kadının söylediği kırk sözden sadece birisine inan*”, “*Kadının kazdığı kuyudan su çıkmaz*” gibi sözlerde ise yine kadına güven olmayacağı belirtilir. “*Kadının hükmettiği evde mutluluk olmaz*”, “*Kadın yüzünden gülen ömründe bir kere güler*” gibi sözlerde kadının mutluluk vermediği, aksine üzüntüye neden olduğu vurgulanmaktadır. “*Keseye kadın eli girerse bereketi gider*”, “*Avrat kıtlık bilmez, çoban yokluk bilmez*”, atasözlerinde kadının para ve ekonomi ile ilgili konularda da olumsuz bir yerde olduğu, yokluğu ve yetinmeyi bilmediği ifade edilir. “*Avrat malı, kapı mandalı*” atasözüyle eğer erkek kadının malından yararlanırsa, bunun sürekli başına kakılacağını bilmesi gerektiği ifade edilir. “*Ateşle oynama elini yakar, kadınla oynama evini yakar*” söz öbeğinde kadınla uğraşılması gerektiği, yoksa çok tehlikeli olabileceği vurgulanır.

Almancada kadınların bireysel özelliklerine vurgu yapan atasözleri Türkçede olduğu gibi onun tehlikeli olabileceği, dikkat edilmesi gereken bir varlık olduğu ve aynı zamanda erkeğe göre çok konuşan biri olduğunu betimleyen sözlerdir. *Die beste Frau ist die, die nicht spricht*: “En iyi kadın konuşmayan kadındır”. *Die Stärke einer Frau liegt in ihrer Zunge*: “Bir kadının gücü onun dilindedir”. *Das Haar einer Frau ist lang, ihre Zunge länger*: “Bir kadının saçı uzundur, dili daha da uzundur”. *Die Zunge einer Frau nutzt sich niemals ab*: “Bir kadının dili asla yıpranmaz”. Tüm bu atasözlerinde kadının çok konuşan biri olduğunu ve gücünü bazen dilinden, konuşmasından aldığına vurgu yapılmıştır. Bazı atasözlerinde kadın kavgacı ve kötü biri olarak tanımlanır: *Frauen sind die Wurzel allen Übels*: “Kadınlar tüm kötülüklerin kaynağıdır”; *Je weniger Frauen, desto weniger Ärger*: “Daha az kadın, daha az bela”; *Die Welt ist voll von bösen Frauen*: “Dünya kötü kadınlarla dolu”; *Eine schlechte Frau ist schlimmer als ein schlechter Mann*: “Kötü bir kadın kötü bir adamdan daha fenadır”. Bunların yanı sıra kadınların güzelliğine vurgu yapılan ve güzel kadınların bazen güvenilmez, aldatan ve iffetsiz olabileceğini belirten atasözleri vardır: *Du kannst keine Rosen pflücken, ohne Angst vor Dornen, noch eine schöne Frau genießen, ohne Gefahr von Hörnern*: “Diken korkusu olmadan gül seçemezsiniz ya da boynuz tehlikesi olmadan güzel bir kadının tadını çıkaramazsınız”. *Je kleiner die Erbsen, desto mehr im Topf; je schöner die Frau, desto mehr die Dirne*: “Bezelye ne kadar küçükse, tencerede o kadar fazla olur; kadın ne kadar güzel olursa o kadar fahişe olur”. Güzel kadınların düşünme yeteneğinin sınırlı olduğunu belirten atasözleri de vardır: *Hübsche*

Frauen altern nicht, denn sie können nur bis dreißig zählen: “Güzel kadınlar yaşlanmaz, çünkü sadece otuza kadar sayabilirler”. Almancada kadınların erkeklere göre daha tehlikeli olduğunu vurgulayan atasözleri de vardır: *Frauen betrügen, weinen und spinnen von Natur aus*: “Kadınlar doğası gereği aldatır, ağlar ve döner”. *Die Rache einer Frau kennt keine Grenzen*: “Bir kadının intikamı sınır tanımaz”. *Mit Frauen zu lachen ist gefährlicher als mit Männern zu kämpfen*: “Kadınlarla gülmek, erkeklerle savaştan daha tehlikelidir”. *Wenn der Ehemann nicht zu Hause ist, ist niemand da*: “Evde koca yoksa orada kimse yoktur”, atasözüyle kadının varlığı değersiz, hatta gereksiz olarak gösterilmiştir. Almancada da Türkçedeki gibi kadınların olumsuz olarak nitelendirildiği çok fazla atasözü vardır. Bu sözlerde kadınlar bazen tehlikeli, çok konuşan, değersiz, bazen de kötü ve aptal olarak betimlenmiştir.

3.1. Türkçede ve Almancada Kadını Eş ve Karşı Cins Olarak Betimleyen Atasözleri

Kadının toplumdaki rolleri arasından birisi de eş ve karşı cins olarak yer aldığı konumdur. Türkçe ve Almancaya karşılaştırmalı olarak bakıldığında kadının eş veya karşı cins olarak ele alındığı atasözlerinde benzerlikler olduğu belirlenmiştir. Türkçede kadının erkeğe bağımlı olmasının gerektiğini belirten atasözleri çoğunluktadır. “*Kadının şamdanı altın da olsa, mumunu dikecek yine erkektir*” atasözüyle kadının eş olarak erkeğe bağımlı olduğu anlatılmak istenmiştir. “*Kadın erkeğin elinin kiri*”, “*Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır*”, atasözlerinde kadın erkekle karşılaştırılmakta ve erkeğe nazaran ondan aşağıda bir yere sahip olduğu iddia edilmektedir. “*Kızı boş bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya*”, “*Kız çocuğu ya er koynunda, ya yer koynunda*”, “*Ersiz avrat, yensiz at*”, “*Avrat nikâhla, tarla tapuyla zapt olunur*” söz öbeklerine bakıldığında kızın başıboş bırakılmaması gereken bir varlık olduğu ve evlendirilmesi gerektiği, ancak evlendirildiğinde bir kimliğe sahip olabileceği ve dizginlenebileceği vurgulanır. “*Kadının sırtından sopayı, karnundan sıpayı eksik etme*” sözünde açık bir biçimde gerektiği zaman kadının dövülebileceği savunulur. “*Peyniri deri korur, kadını eri*” sözüyle her şeyin duruma uygun ve kendine yakışan yöntemlerle korunduğu ve kadını da bir erkeğin koruyabileceği ifade edilir. Eş olarak kadının kocasıyla kıyaslandığı zaman, kadının nasıl olması gerektiğini belirten atasözleri de mevcuttur. “*Kocasını cennete de cehenneme de sokan karısıdır*” sözüyle kadının eşini hem mutlu edip sevindirebileceği hem de üzebileceği vurgulanır. “*Erkek getirmeyi, kadın yetirmeyi bilmeli*”, “*Erkek fedakâr kadın vefakâr gerek*” atasözlerinde ise kadının gerektiğinde azla idare etmesi ve erkeğin fedakârlığına karşılık vefalı olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu atasözleri kadına yönelik olumsuz yargılara göre daha genel özellikleri anlatan kalıplardır. Ancak bu sözlerde iki farklı cins kıyaslandığında, kadının hep daha özverili ve vefakâr olması gerektiği sezdirilmektedir.

Kadının olumsuz yönlerinin olduğunu betimleyen bu atasözlerinin yanında, onun eş veya karşı cins olarak genel özelliklerinin anlatılmaya çalışıldığı, hem olumsuz hem olumlu yönlerini aynı anda vurgulayan atasözleri de vardır. “*Kadın vardır vezir eder, kadın vardır rezil eder*” sözüyle kadının eşini hem yükseltebileceği hem de zor duruma sokabileceği ifade edilir. “*Avrat ev yapar, avrat ev yıkar*” söz öbeğinde yine kadının duruma göre yuvayı düzenleyebileceği gibi, yuvanın düzenini bozup yıkabileceği de vurgulanır. “*Pekmezi küpten, kadını kökten al*” atasözünde evlenilecek kadının soylu ve asil bir aileden gelmesi gerektiği anlatılır. “*Erkek sel, kadın göl*” cümlesi ev ekonomisiyle ilgilidir ve kadının erkeğe göre hep tasarruf etmesi

gereken taraf olduğu belirtilir. “*Tarlayı düz al, kadını kız al*” sözüyle dul bir kadınla evlenilmemesi gerektiği savunulur.

Türkçede olduğu gibi Almancada da kadının eş veya karşı cins olarak ele alındığında olumsuz anlam taşıyan atasözleri azımsanmayacak kadar fazladır. Türk kültürüyle benzerlik taşıyan, aynı anlamları içeren atasözleri vardır. *Wo die Frauen im Hause regiert, ist der Teufel Haus knecht*: “Kadının yönettiği evde şeytan uşaklık yapar”, atasözüyle Türk kültürüne benzer olarak kadının tehlikeli bir varlık olduğuna işaret edilir. *Drei Dinge verderben das Bauernhaus: böses Weib, Wanz und Maus*: “Bir çiftlik evini üç şey yıkar: şirret bir kadın, tahtakurusu ve fare”, atasözü kadının yuva yıkabilecek unsurlardan biri olabileceğini anlatmak ister. *Wer eine Frau hat, hat Streit*: “Karısı olanın kavgası da vardır”; *Männer werden als Sklaven der Frauen geboren*: “Erkekler kadınlara köle olarak doğar” ; *Wer eine Frau hat, hat einen Gebieter*: “Karısı olanın bir efendisi vardır”, atasözlerinde de kadının erkeklere istediklerini yaptırdıkları ve zorba oldukları gibi anlamlar ortaya çıkmaktadır. Almancada da Türkçede olduğu gibi kadının gerektiği zaman dövülebileceğini vurgulayan atasözleri vardır. *Eine Frau, ein Hund und ein Walnussbaum, je mehr sie geprügelt werden, desto besser sind sie*: “Bir kadın, bir köpek ve bir ceviz ağacı, ne kadar çok dövülürse, o kadar iyidir”. *Es ist besser, vom eigenen Mann geprügelt als von einem fremden geküsst zu werden*: “Kendi kocan tarafından dövülmek, bir yabancı tarafından öpülmekten daha iyidir”. *Ein braver Mann! Ich kenn ihn ganz genau, Erst prügelt er, dann kämmt er seine Frau*: “İyi bir adam! Onu çok iyi tanıyorum, ilk önce dövüyor, sonra karısının saçını tarıyor”.

Türkçede ve Almancada az sayıda da olsa kadının iyi yönlerinin olduğunu belirten atasözleri vardır. “*Kadın erkeğin eşidir, evinin güneşidir*”, “*Kadın deniz gibidir*”, “*Bir adamın karısı o adamın yarısıdır*”, “*Kadınsız hane kuşsuz kafese benzer*”, “*Kadınsız ev olmaz*”, “*Yuvayı dişi kuş yapar*”, “*Sini tıkırtısı, para şıkırtısı, kadın fıkırtısı kişiyi ferahlatır*” gibi atasözleri kadının eş ve karşı cins olarak güzel bir varlık olduğunu ve insanı mutlu ettiğini anlatır. Almancada kadınlarla ilgili olumlu atasözleri daha çok onun güzelliğine vurgu yapılan sözlerdir. Çünkü Alman atasözlerinde ideal kadın güzeldir ve saçları uzun olandır. *Das Haar einer Frau ist ihre krönende Schönheit*, atasözüyle bir kadının saçlarının onun tacı olduğu ve ona güzellik kattığı ifade edilir. *Eine aufrichtige Frau ist ihres Mannes blühende Schönheit*, atasözüyle samimi ve dürüst bir kadından bahsedilir ve böyle bir kadının kocasını mutlu edeceği ifade edilir. *Hinter jedem erfolgreichen Mann steht eine noch erfolgreichere Frau*: “Her başarılı erkeğin arkasında başarılı bir kadın vardır”, sözüyle erkeklerin başarılarında kadınların etkili olduğu ifade edilmiştir.

Almanca ve Türkçede kadın eş ve karşı cins olarak değerlendirildiğinde, her iki toplumda da kadının tehlikeli ve fena olabileceğini belirten ve bazen de dövülebileceğini vurgulayan sözler olduğu tespit edilmiştir. Kadınların değerli ve güzel olduğunu belirten atasözleri de olmasına rağmen bunlar sayıca azdır. Yaşam biçimleri ve kültürleri farklı olmasına rağmen kadın her iki dilin kalıplaşmış ifadelerinde benzer ve olumsuz söylemler içerisinde yer almaktadır.

3.2. Türkçede ve Almancada Kadının Bireysel Özelliklerini Betimleyen Deyimler

Atasözlerinin yanında deyimler de bir kültüre özgü söz varlıklarıdır ve ait oldukları kültürün yaşam biçimi hakkında bilgi veren zengin ifadelerdir. “Deyimler, anlatım özgünlüğü olan sözlerdir. Atasözleri gibi, halkımızın gözleme dayanan ince zekâsını, bilincini, gerçekçiliğini, ileri görüşlülüğünü, duyarlılığını, kültürünü yansıtır. Uzunca anlatılacak bir durumu ya da düşünceyi, kısa, kestirme bir yoldan belirtme niteliğine sahip oldukları için, dilimize ayrı bir canlılık ve renk katarlar” (Köklügiller 2008:3). Türkçede çok sayıda deyim bulunmaktadır. Bu deyimlerden kadın ile ilgili olanlara bakıldığında, bu kavramın deyimlerde çoğunlukla olumsuz anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. *Sacı uzun, akli kısa*, deyimini negatif anlam içeren, kadını küçük gören bir ifadedir. Erkekler tarafından kullanılagelen bu deyim, yerleşmiş bir ifade olarak sözlüklerde yerini almıştır. *Eksik etek*, deyimini de kadın için kullanılan ve yine kadının küçümsendiği bir ifadedir. Eksik olan, başka bir ifadeyle kendine yetmeyen gibi anlamlar içermektedir. Bu deyim Anadolu’nun birçok yerinde daha çok genç kızlar için kullanılmaktadır. *Elinin hamuruyla erkek işine karışmak*, erkeklerin yapmasının uygun bulunduğu ve kadının beceremeyeceği düşünülen işlere karışması anlamında kullanılan bir deyimdir. *Sokak süpürgesi, orta malı*, gibi deyimler de kadın yerine kullanılan ifadelerdir ve kadının evinde durmayıp sürekli gezdiğini anlatmaya çalışan hoş olmayan bir ifade biçimidir. *Karı gibi*, sözüyle cinsiyet ayrımcılığı yapılmakta ve bu söz kişide çok olumsuz çağrışım oluşturmaktadır. Oysa *adam gibi*, deyimini gayet olumlu anlam içeren, kişiyi yücelten bir ifadedir. *Hayat kadını, sokak kadını, kenarın dilberi*, deyimleri bilindiği üzere kadını aşağılayıcı ifadelerdir. Oysa bu ifadelere karşılık, Türkçede erkeği niteleyen sokak erkeği, kenarın erkeği gibi olumsuzluk içeren ifadelerle rastlanmaz. *Çarşamba karısı, mahalle karısı*, deyimleriyle kadının kavgacı ve üstüne başına özen göstermeyen taraflarının olduğu anlatılmaya çalışılır. Erkek kavramı ise bu tarz ifadeler içerisinde kullanılmamaktadır. *Karı gibi gülmek, kadın kılıklı*, deyimlerinde kadın yine küçümsenmektedir. *Altın adı pul oldu, kız adı dul oldu*, deyimini Türk Dil Kurumu Sözlüğünde; “uygunsuz davranışları yüzünden temiz kişiliği lekелendi” (<http://www.tdk.gov.tr>), şeklinde açıklanmıştır. Bu deyimde olumsuz bir ifade yeniden kadın sözcüğü kullanılarak anlatılmaya çalışılmıştır. *Kaşık düşmanı*, kayınvalidelerin gelinlerine veya erkeklerin eşlerine söyledikleri ve küçümseme anlamı taşıyan bir ifadedir. *Kadınlar hamamına dönmek*, bir ortamda çok gürültü olduğu zaman kullanılan bir deyimdir ve ifadenin içerisinde kadınların çok konuştuğu mesajı verilir. Kadınlara ilgili oldukça olumsuz anlam içeren bu deyimlerin yanı sıra, onların genel özelliklerini yansıtan deyimler de vardır. *Kız almak, kız istemek, kız kaçırarak, kız vermek* gibi deyimler sıkça kullanılan ifadelerdir ve bunlardan *kız vermek* deyimini halen Anadolu’nun birçok köyünde “*satmak*” anlamında kullanılmaktadır. Eşya veya mal gibi kişinin para karşılığı satılması anlamında kullanılan bir ifadedir, buna rağmen söylendiğinde normal bir durum gibi algılanmaktadır.

Almancada kadın kavramının geçtiği olumsuz atasözlerinin yanı sıra, olumsuz deyimler de bulunmaktadır. *Lange Haare, kurzer Sinn:* “*saçı uzun, akli kısa*”, deyimini tıpkı Türkçedeki gibi bir kullanım ve anlam içermektedir. Kadınlar için Almanlar *das schwache Geschlecht:* “zayıf cins” anlamında bir ifade kullanırlar ve bunun tersi *das starke Geschlecht:* “güçlü cins” dendiği zaman Alman kültüründe genel olarak erkeklerden bahsedildiği anlaşılmaktadır. *Ein Mädchen von der Strasse:* “sokak kızı”; *ein leichtes Mädchen:* “basit kız”, *ein gefallenes Mädchen:* “düşmüş kız”, *Ein spätes Mädchen:* “geç bir kadın”, *eine Frau mit Vergangenheit:* “geçmiş olan bir kadın”, *eine Frau steht Ecke:* “kenarın kadını”, deyimleri Türkçede olduğu

gibi kadının iffetsizliğinden söz eden ifadelerdir ve Türkçede de buna benzer *sokak kadını* deyimi vardır. *Von hinten Blondine, von vorne Ruine*: “arkadan sarışın, önden yıkık”; *hinten Lyzeum, vorne Museum*; “arkadan lise, önden müze” diye çevrilen bu deyimler yine kadınlara ithafen söylenmiş ve onu hor gören ifadelerdir. *Blondes Gift*: “sarı zehir”, deyimle kadının tehlikeli olabileceği vurgulanmak istenmiştir. Sonuç olarak, hem Almancada hem Türkçede kadını küçük ve zayıf, bazen de iffetsiz olarak niteleyen deyimler vardır.

Atasözleri gibi Türkçede kadınla ilgili olumlu anlam içeren deyimler de azdır. *Hanım hanımcık*, bir kadının terbiyeli, iyi huylu ve uyumlu olması gerektiğini anlatır. Deyimde kadının karakteristik özelliğine vurgu yapılmıştır. *Bir içim su*, bir kadının çok güzel olduğunu anlatan, onun fiziksel görünümüne vurgu yapıldığı bir deyimdir. *Cami yıkılmış ama mihrap yerinde*, deyiminde ise ilerlemiş yaşına rağmen hala güzel olan bir kadın anlatılır. Burada da yine kadının dış görünümü ve fiziksel özelliğine vurgu yapılmıştır. Almancada kadınla ilgili pozitif anlam içeren deyimlerin de sayıca az olması dikkat çekmektedir. *Das schöne Geschlecht*; “güzel cins”, beserse *Hälfte sein*; “iyi yarım”, “diğer yarım”, *Dame von Welt*; “dünya kadını”, *schön/frisch wie der junge Morgen*; “sabah gibi taze ve güzel” deyimleri buna örnektir.

3.3. Türkçede ve Almancada Kadının Anne Kimliğini Betimleyen Atasözleri ve Deyimler

Türk kültüründe kadın anne ise ona olan bakış açısı da değişmektedir. Bu bağlamdaki atasözleri ve deyimler de kadını yücelten ve olumlu anlamlar taşıyan söz öbekleridir. Bunlardan en çok kullanılan atasözü: “*Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz*”, sözüdür. Burada kadının anne olarak önemli ve yüce bir varlık olarak benimsendiği anlaşılmaktadır. “*Anadan olur daya, hamurdan olur maya*”, atasözüyle hiçbir bakıcının annenin yerini tutamadığı, hamurun mayasının kendinde olduğu gibi, özüne uygun olarak çocuğa da en iyi annesinin bakacağı vurgulanır. “*Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al*” atasözünde annenin kimi huylarının kızına geçtiği vurgulanır. “*Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar*”, atasözü kimsenin annesi kadar kişiye yakın olamayacağını ve insanın derdini yürekte paylaşan tek kişinin annesi olabileceğini anlatan bir sözdür. “*Annenin bastığı yavru incinmez*” atasözünde ise annenin ağır sözü veya dayağı bile çocuğun iyiliği içindir ve çocuk bundan incinmemiş gibi yapar. Almancada bu atasözlerine denk gelen sözlere rastlanmamaktadır.

Türkçede kadının anne olarak yer aldığı deyimler de mevcuttur. *Ana yüreği*, annelerin merhametini anlatmak için kullanılan bir deyimdir. *anadan doğma, anadan sıksa, ne yapsın muska, anadan yeni doğmuşa dönmek, anam beni bir daha mı doğuracak?, anamın ak sütü gibi helal olsun, ana kucağındaki gibi, ana kuzusu olmak, anasının eteğinin dibinden ayrılmamak, anasının gözü*, deyimleri hem kadınlar hem erkekler için kullanılabilen söz öbekleridir. Almancada anne kavramının geçtiği deyimler Türkçeye göre azdır, ancak Türkçeye benzeyen ve kadının annelik yönüne dikkat çeken deyimler vardır. *Wie bei Muttern*; “ana kucağındaki gibi”, *ein Muttersöhnchen sein*; “ana kuzusu olmak”, *der Mutter am Schürzenzipfel hängen*,” anasının eteğinin dibinden ayrılmamak”, deyimleri anlam olarak Türkçedeki deyimlerle aynıdır.

4. SONUÇ

Atasözleri ve deyimler toplumun aynası niteliğinde ve kişinin algılama biçimini olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilen, uzun bir geçmişe sahip söz varlıklarıdır. Bir toplumun sosyolojik yapısını anlamaya yardımcı olan kalıplaşmış bu dil yapıları çok genel ve hüküm bildiren yargılardır. Toplumla mâl olmuş atasözleri ve deyimler bireyin düşünce yapısını da etkilemekte ve düşünce biçimi zamanla davranış biçimine dönüşebilmektedir. Ancak kalıplaşmış ifadeler eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmalı ve mantık süzgecinden geçirilmelidir. Bu bağlamda kadın veya erkek için iyi ve kötü hiçbir durum veya özellik genellenemez. Çünkü her insan farklı bir bireydir, olumlu veya olumsuz özelliklerinin olup olmaması yaşamsal süreç içerisinde deneyimlenebilecek bir olgudur. İyi ve kötü hem erkeğe hem kadına ait olabilir.

Bu çalışmada bu anlamda Türkçe ve Almandaki yer alan kadın ile ilgili atasözleri ve deyimler ele alınmıştır. Bu atasözleri ve deyimler üzerinden iki kültürde kadının bir varlık olarak nasıl algılandığı ve sosyal yapı içerisinde kadına bakış açısıyla ilgili bir durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Kadın toplum içerisinde farklı rollere sahip olan bir varlıktır. Bu çalışmada bu bağlamda kadın; birey, eş, karşı cins ve anne olarak farklı kategorilerde ele alınmıştır. Türkçe ve Almandaki deyim ve atasözlerinde kadına bu çerçevelerden bakılmaya çalışılmıştır. Çalışmada yapısal açıdan iki dilde kadınlarla ilgili atasözleri ve deyimler arasında çok az benzerlik vardır. Ancak içerik analizi bakımından her iki kültürde de kadının olumsuz özelliklerinin olduğunu belirten atasözleri ve deyimlerin olduğu tespit edilmiştir. Kadının erkeğe göre daha zayıf bir cins olduğu ve kimi zaman tehlikeli, bazen de basit olabileceğini anlatan bu söz öbeklerine iki dilde de rastlanmaktadır. Kadının birey ve eş olarak olumlu şekilde ele alındığı atasözleri ve deyimler oldukça azdır. Kadının eş olarak evdeki varlığının bazen gereksiz, bazen de tehlikeli olabileceği ve gerekirse dövülebileceğini gösteren ifadeler her iki dilin atasözlerinde de vardır. Kadının anne olarak yer aldığı kalıplaşmış ifadeler ise, onun bu bağlamda iyi ve kutsal olduğunu vurgulayan sözlerdir. Sonuç olarak her iki kültürün kadına bakış açısında ortak noktalar tespit edilmiştir.

Hangi toplum ve kültür olursa olsun, kalıp sözler üzerinden genelleme yapılmaması gerekir. Tüm insanlar eşit bireyler olarak toplumda yer alırlar. Bireye kadın veya erkek fark etmeksizin insan olarak bakılmalıdır. Bu bağlamda dilin ve kültürel yaşamın parçaları olan atasözleri ve deyimler değiştirilemez yargılar olarak değil, bulunulan çağ ve ortama göre eleştirel gözle değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2003). Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK Yayınları, Ankara.
- Aksoy, Ö.A. (1988). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Alagözlü, N. (2009). Dil ve Cins: Türkçe Atasözlerinde ve Deyimlerde Kadın Üzerine Eğretilmeler ve Toplum-Bilişsel Yapı, International Journal of Central Asian Studies Volume 13, 37-48.
- Batur, Z. (2011). Atasözü ve Deyimlerde Kadın ve Kadının Sosyo-Psikolojik Özellikleri, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/3 Summer, 577-584 .

- Brook, G. L. (1981). Words in Everday Life, The Macmillan Press Ltd.,London.
- Cüceloğlu, D. (1996). İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Egede, C. B. (2007).Selected Ika Proverb: Their Aesthetics and Contexts of Usage,Education, 127 (4), 600-608.
- Forti, T. (2007). The Isha Zara in Proverbs 1-9: Allegory and Allegorization, Hebrew Studies, 48, 89-100.
- Friedman, M. (2006). Proverb Preferences Across Cultures: Dialecticality or Poeticity, Psychonomic Bulletin&Review, 13 (2), 353-359.
- Koç, A. (2002). Argoda Kadın. Türk Kültüründe Argo. Gürsoy- Naskali, E.,Sagol, G. (Editör) içinde. Haarlem: SOTA. S. 103-114.
- Köklügiller, A. (1983). Açıklamalı Atasözleri ve Özdeyişler, Kaya Yayınları, İstanbul.
- Köklügiller, A. (2008). Türkçe Deyimler Sözlüğü. Bahçeşehir Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, E. (2001). Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- <http://www.tdk.gov.tr>. (15.03.2019).